

С. О. Наумов

ВІД РОЗМЕЖУВАННЯ ДО ОБ'ЄДНАННЯ? (ПРО ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ РУСІ НАДДНІПРЯНЩИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

У статті аналізується розвиток до- і відцентрових тенденцій в українському національному русі Наддніпрянщини на початку ХХ ст., характер і динаміка взаємовідносин між його суб'єктами.

Ключові слова: український національний рух, політичні партії, диференціація, конфронтація, консолідація.

Однією з істотних вад українського руху початку ХХ ст., яка згодом була успадкована політичними партіями періоду національного державотворення 1917-1920 рр. і стала вагомим чинником поразки останнього, традиційно вважається відсутність внутрішньої єдності і взаємодії, супроводжувана гострою боротьбою як на між-, так і на внутрішньопартійному рівнях. Разом з тим сучасні дослідники проблеми особливо не обтяжують себе спеціальним аналізом цього явища, його проявів, періодів ослаблення і загострення тощо, спрямовуючи свої зусилля головним чином на загальну характеристику руху [3; 5; 19; 22-24; та ін.], вивчення його окремих партій і течій [1; 2; 6; 8; 11; 25; та ін.], ідеології [14; 16; 26; та ін.] та персоналій [4; 27; 28; та ін.].

Не заперечуючи тези про ідейно-політичну фрагментарність і навіть внутрішню конфронтаційність українського політичного руху в Російській імперії, автор даної статті мав на меті насамперед простежити співвідношення до- і відцентрових тенденцій на різних етапах його розвитку, реальний стан і характер міжпартійних взаємин. Якщо не вдаватися до докладної періодизації, у цьому розвитку можна виділити дві основні стадії: висхідну і низхідну. Перша охоплювала період з 90-х рр. ХІХ ст. до 1906 р. включно. Для неї характерне кількісне і якісне нарощування параметрів руху: утворення нових політичних організацій і партій, розростання і вдосконалення їхньої структури, зростання числа учасників, формування ідеології, вироблення і вдосконалення тактики, визначення програмних і організаційних засад у відповідних документах, збільшення обсягів та збагачення форм і засобів практичної роботи тощо. У рамках другої стадії, яка тривала до 1917 р. (деяке поживлення політичної активності українців у роки Першої світової війни не змінювало загальної картини), відбувався регрес структур національного руху, які втратили ознаки партій, організаційну єдність і керованість, катастрофічно зменшились кількість діючих осередків та прояви їхнього існування.

У межах висхідної стадії відбувалося становлення українського політичного руху, його ідейно-політичне та організаційне самовизначення з відповідною диференціацією – як внутрішньою, між окремими партіями і групами, так і зовнішньою, відносно неукраїнських політичних сил, до об'єднання з якими в тому чи іншому вигляді тяжіла, мабуть, більшість національних утворень. Тож загальний зміст і вектор цієї фази обумовили стійку об'єктивну тенденцію, зокрема, до розмежування в українському політичному таборі, що знайшла свій вияв у виник-

ненні нових партій, з одного боку, та розколах і відламах всередині них – з іншого. Інша справа, що цей процес був дещо гіпертрофованим, протікав достатньо хворобливо, супроводжувався постійними міжпартійними тертями і конфліктами, не виваженою, часто необґрунтованою і невинуватою різкою критикою потенційних союзників, які таким чином перетворювались у непримиренних опонентів. З огляду на це тогочасний орган галицьких націонал-демократів іронічно називав його „фракціоманією” [32, 13 черв., с. 2], а представник нинішнього покоління істориків Я. Грицак – „кризою політичної ідентичності” [9, с. 320].

У найчисленнішій і найвпливовішій Революційній українській партії по мірі вироблення її ідеології протягом 1902-1904 рр. час від часу з’являлася внутрішня опозиція, визначались і відходили від партії окремі діячі і групи, більш зорієнтовані на селянство, неонародницьку ідеологію і есерівську тактику (гуртки О. Мицюка, М. Шаповал) [36, арк. 115-119]; пріоритет національного спрямування діяльності („Друга вільна громада” в Харкові, О. Степаненко, можливо, О. Макаренко) [див.: 20, с. 75-90]; своєрідний „пролетарський інтернаціоналізм” під проводом РСДРП (група Закордонного комітету). Націонал-демократи в ті роки були об’єднані в Загальну українську організацію, що переживала затяжний процес трансформації в політичну партію, зрештою перетворившись в Українську демократичну партію. Викристалізування нової партії протікало болісно і було пов’язане з повсюдним самоусуненням від участі в політичному житті найбільш поміркованої частини членів громад, а на завершальному етапі – з відходом радикалів на чолі з Б. Грінченком та С. Єфремовим. Нечисленна Українська народна партія не переживала таких потрясінь, хоча й їй інколи приписують, на наш погляд, безпідставно, розкол у зв’язку з утворенням групи „Оборона України” [29, с. 50]. Подібні явища могли мати місце і в Українській соціалістичній партії, але про її функціонування мало що відомо. Неодноразове „вирівнювання” партійного курсу, тяжіння то до Польської партії соціалістичної, то до РУП, з якою УСРП існувала в одному партійному організмі впродовж другої половини 1903 р., напевне, викликали незгоду частини партійців. Та й сама УСРП була своєрідним „чинником розколу”, якщо зважати на ініційований її керівництвом розрив організаційної єдності з РУП. Крім того, існує версія, що вона взагалі була інспірована ППС „з корисливою метою” [7, с. 98].

У роки Першої російської революції інтенсивність партійного життя значно зросла, активізувавши й процеси розмежування. В РУП-УСДРП воно досягло такої глибини і гостроти, що виникла загроза самому її існуванню, викликана насамперед лівацькими ухилами та пов’язаними з ними розкольницькими діями. Після виходу з партії на початку 1905 р. „закордонців” та їхніх прихильників більше року тривали випадки переходу до організованої ними „Спілки” рупівських діячів і груп. Одночасно в партії склалася впливова „верхівкова” опозиція, відома як „обласництво”. Її лідером був Д. Антонович, який відіграв провідну роль у створенні РУП та керував нею до 1903 р. включно, а його одностайні переважали в керівництві половини „вільних громад”. Завдяки своєчасним енергійним заходам ЦК справа до розколу не дійшла, але Д. Антонович і ще кілька відомих діячів залишили партію.

У громадах УДП (не в усіх) більше півроку тривало виокремлення радикалів і „культурників” [див.: 3, с. 468; 30, с. 298-299]. Пішли з партії (так само, як і з УРП та УНП) прихильники створення національної правоцентристської партії. За деякими

даними (перевірити їх, принаймні, поки що, немає змоги), УНП залишив навіть її фундатор і незмінний лідер М. Міхновський [18, с. 184-185]. Лише організаційно аморфна Українська партія соціалістів-революціонерів, яка тільки-но почала складатися, в силу цих обставин змогла уникнути дроблення. Втім, її функціонування не знайшло належного відображення ні в джерелах, ні в дослідженнях істориків.

З іншого боку, революційна ситуація, момент відкритого протистояння з владою спонукали до максимальної мобілізації сил. Одним із реальних джерел у цьому плані було об'єднання зусиль, спільні дії опозиції, і це добре усвідомлювали її провідники. Саме в роки революції, на нашу думку, стали з'являтися перші симптоми готовності частини українського політикуму перейти від обопільної критики до взаємодії. Параметри співробітництва спершу не могли не бути обмеженими хронологічно, територіально і змістовно, але за сприятливого розвитку відкривалися широкі перспективи.

Серед практичних заходів такого роду початковий рівень складали об'єктивне, а то й доброзичливе інформування в періодиці про стан і дії інших партій та поширення їхньої літератури. На більш високому щаблі взаємодії вже здійснювалися спільні політичні акції. Здебільшого це була взаємна участь у одноразових заходах – зборах, мітингах, маніфестаціях тощо. Як виняток, траплялися випадки тривалої спільної боротьби. Найбільш яскравий приклад – події „Лубенської республіки” 1905 р., провідну роль у яких упродовж кількох місяців відігравали, з одного боку, брати Шемети, що представляли УДП і УНП, а з іншого – комітет РУП на чолі з подружжям Ливицьких. Проте всі ці випадки були ситуативними і локальними, не були закріплені на рівні партійної ідеології і тактики. Лише у зв'язку з думськими виборами українські партії вдалися до офіційно сформульованого й обґрунтованого коригування своїх взаємовідносин. До національної консолідації закликала українців УНП, щоб обрати „дійсних своїх українських кандидатів, справжніх борців за інтереси українського народу” [35, 25 берез.]. На виборах до II Державної Думи загальнопартійна конференція УСДРП і Рада УДРП визнали за доцільне блокування з партіями, не правішими за кадетів [33, с. 288; 34, 11 листоп., с. 8], уможлививши тим самим співробітництво цих двох провідних українських політичних сил. Проте зробити їх блок реальністю не вдалося. Згадалися колишні звинувачення, підозри, зіштовхнулись амбіції та ідеологічні мотиви. Навіть у тих містах, де такий блок був створений (наприклад, у Полтаві й Лубнах), він виявився недовговічним, і українські партії в кінцевому підсумку блокувалися не між собою, а з ідеологічно близькими російськими та єврейськими „відповідниками”. І все ж ці перші спроби подолати взаємну неприязнь, перейти від конкуренції і конфронтації до співпраці вказували на певні позитивні зрушення у стосунках між суб'єктами українського руху.

Мали місце й інші, з нашої точки зору, більш вагомні симптоми. Йдеться про намагання заснувати своєрідні міжпартійні утворення, покликані допомогти здолати непереборні до того партійні межі, реалізувати компромісні ідейно-тактичні схеми. Найпомітнішим явищем у цьому ряду було виникнення в 1905 р. Української народно-демократичної партії, котра об'єднала частину членів УДП, УРП та УНП на платформі боротьби за демократизацію Росії та автономію України [29, с. 51]. Будувалися плани щодо об'єднання організацій УДРП і УПСР: у Києві їх намагався провести в життя С. Єфремов [26, с. 31]. Невідомо, наскільки масштабним бачилось

таке об'єднання і як далеко воно зайшло, але, принаймні, С. Єфремова, який був одним із лідерів УДРП, називають і серед фундаторів УПСР [13, с. 7]. Мали місце й інші подібні спроби, менш результативні, а отже, й менш відомі. Так, у листопаді 1905 р. відбулося зібрання провідних діячів РУП (В. Винниченко, В. Степанківський), УНП (М. Міхновський, С. Шемет) та УРП (Б. Грінченко, С. Єфремов) з метою „помацати одне одного, чи не знайдеться якої спільної мови і чи не можна буде йти разом” [12, с. 194]. Зрештою, до „об'єднаних” намірів з певною натяжкою можна віднести й заходи щодо організації Української селянської партії (1906 р.). Адже по суті це була спроба синтезувати й адаптувати для потреб селянства сильні сторони соціалістичної (УСДРП, УПСР), ліберально-демократичної (УДРП) та націоналістичної (УНП) ідеологій, водночас уникнувши їхніх крайнощів.

Провал усіх згаданих проектів можна вважати своєрідною ілюстрацією їхньої слабкості і маргінальності для українського руху. Разом з тим наполегливість, з якою вони торували собі шлях, свідчить про об'єктивність їхньої появи. Справді, процес диференціації українського руху на час революції 1905-1907 рр. можна вважати в основному завершеним, оскільки визначились і організаційно оформились його головні течії, відбулось остаточне відокремлення його від російського визвольного руху, до певної межі дійшло розмежування всередині партій. Зовнішнім виявом цього стало проведення з'їздів, які для кожної партії в тій чи іншій мірі виконували функцію установчих, прийняття партійних програм, ухвалення резолюцій про неприпустимість об'єднання з іншими партіями, подвійного членства тощо. Тим самим було продемонстровано завершення процесу становлення (створення організаційної структури та ідеологічного самовизначення) українських партій.

Проте поступальний розвиток національних партій був перерваний постреволюційною реакцією. Владні репресії та суспільна депресія зруйнували щойно вибудовані організаційні структури, а нові виклики, пошук шляхів виходу зі стану колапсу детермінували появу ревізійністських ідейно-тактичних моделей. Ця обставина сама по собі полегшувала звернення до нестандартних конструкцій, включаючи й спроби поєднання уламків „атомізованих” партійних структур у різних, у тому числі міжпартійних, комбінаціях. Останнє стимулювали також загальна кадрова бідність (а отже, й потреба максимально використовувати весь придатний людський потенціал), ослаблення ролі партійних центрів і локалізація партійного життя (що змушувало шукати допомогу і союзників „по горизонталі”, на регіональному рівні), вузька й багато в чому подібна соціальна база, недостатньо розроблена й витримана партійна ідеологія за наявності спільних для всіх національних, загальнодемократичних і соціальних постулатів, загроза цілковитого знищення українського політичного руху, а значить, і краху національно-визвольних проектів чи так званого „українського проекту” [див. про це: 3, с. 396-408; 17, с. 465-502].

Першими усвідомили необхідність нових конфігурацій усередині українського руху представники УДРП, за плечима яких був зовсім недавній, хоч у кінцевому підсумку й невдалий, досвід будівництва „загальнонаціональної” організації з відповідною ідеологією. Саме повернення до засад ЗУО розглядалось як один із основних варіантів реанімації партії та українського руху в цілому на з'їзді громад УДРП у вересні 1908 р. [31, с. 28]. Проте зрештою було вирішено не повертатись до старого, а творити нову надпартійну організацію, якою й стало Товариство українських

поступовців (ТУП) – широке громадсько-політичне об'єднання, що складалося з прихильників певного політичного курсу незалежно від партійної приналежності. Коли йдеться про „широкий” характер ТУП, мається на увазі не тільки той факт, що його членами були представники різних партій, – функціонування Товариства було нерозривно пов'язане з об'єднаннями й окремими людьми, які формально до нього не належали. Громади ТУП утворювали верхній – політичний і конспіративний – рівень єдиного комплексу, який можна назвати національно-демократичною течією в українському русі Наддніпрянщини. Крім колишніх членів УДРП, до Товариства належали визначні діячі УСДРП (В. Винниченко, С. Петлюра, Б. Мартос), УПСР (М. Ковалевський), УНП (М. Міхновський, О. Степаненко). У Золотоноші громаду ТУП створили 8 представників УДРП, УСДРП та УПСР, до яких згодом приєднались 7 безпартійних студентів [26, с. 50]. Проте, за винятком колишніх громад УДРП, усі інші входили до складу Товариства персонально, міжпартійного об'єднання не лише на рівні загальнопартійному, а й на рівні місцевих організацій не відбулось. Крім того, впевнено стверджувати про існування громад ТУП можна лише в небагатьох випадках. У більшості ж джерела засвідчують наявність подібних до них, так чи інакше пов'язаних з Товариством широких патріотичних об'єднань, але без зазначення організаційної приналежності. У таких випадках було б доцільно, на наш погляд, говорити про „протогромади” ТУП. Фактично громади і „протогромади” Товариства були вищою, до того ж постійною організаційною формою міжпартійної взаємодії (переважно на локальному рівні) у міжреволюційний період. Але, за висловом М. Ковалевського, то була організація „не масова, а елітарна” [15, с. 108], яка об'єднувала порівняно вузьке коло партійних діячів.

У цьому відношенні протилежний характер мала молодіжна організація, котра виникла в 1915 р., – Юнацька спілка Лівобережної України. Її місцеві осередки, що з часом з'явилися на Правобережжі, в Москві та деяких інших російських містах, поєднували, з одного боку, представників різних політичних партій, які утворювали ядро організації (за керівництва УСДРП та УПСР), а з іншого – їх і значну кількість позапартійної молоді (всього в Юнацькій спілці, за нашими оцінками, налічувалось понад 1000 осіб) [докл. див.: 21, с. 241-248].

Як специфічний вияв міжпартійної взаємодії можна розглядати діяльність Союзу визволення України. Адже серед його фундаторів і провідників були відомі діячі УСДРП (А. Жук, В. Дорошенко, О. Назарієв, Д. Донцов), УПСР (М. Залізник), УНП (Є. Любарський-Письменний), „Спілки” (М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський). Специфіка ж полягає в тому, що майже всі вони на той час втратили своє становище (а фактично і членство) у своїх партіях. Та в будь-якому разі їхня спільна робота на загальну мету – визволення України, здатність піднятися над партійними протиріччями й доктринами в ім'я загальнонаціональної ідеї можуть слугувати підтвердженням тези про наявність консолідаційної тенденції в українському русі.

Цю тезу можна аргументувати й іншими достатньо значущими фактами. Зокрема, у 1911-1912 рр. відбулось повернення частини членів „Спілки” до УСДРП. У адресованому членам обох партій відкритому листі під красномовною назвою „До роботи через єднання!” голова Закордонного комітету „Спілки” М. Меленевський закликав забути колишні чвари й об'єднатися для активізації визвольного руху в Україні [6, с. 155]. У січні 1915 р. в Москві з ініціативи місцевої групи українських

соціал-демократів відбулась нарада представників УСДРП і УПСР, які впродовж двох днів обговорювали питання про можливе об'єднання цих партій, його умови, спільну платформу та ін. [23, с. 388]. Порівняно маловідомим є факт кількарічної співпраці відомих діячів УПСР, УСДРП, ТУП у Глухівському повіті Чернігівщини (завдяки М. Шаповалу, який керував місцевим лісництвом, вони мали можливість переховуватись там від репресій, призову на військову службу тощо) [36, арк. 79].

На перший погляд, прикладів щодо міжреволюційного періоду не так багато, щоб робити якісь широкі узагальнення. Але тут слід взяти до уваги кілька обставин. По-перше, йшлося лише про явища загальноукраїнського масштабу і порівняно стійкі, довготривалі, тож поза полем зору залишилися більш численні факти співпраці епізодичної, на місцевому рівні та ін. По-друге, наведені приклади стосуються найбільш визначних епізодів українського руху. Інакше кажучи, практично всі його найпомітніші прояви після Першої російської революції пов'язані саме зі співробітництвом представників різних партій. Таким чином, міжпартійна взаємодія, хай навіть на рівні окремих фракцій, груп і діячів (тогочасні „атомізовані” партії і не могли співпрацювати як цілісні організми), стала одним із істотних чинників руху, помітною, якщо не переважною (порівняно з відносинами конкуренції і конфронтації) тенденцією у стосунках між його суб'єктами. Можливо, цей досвід допоміг українським політикам знайти спільну мову відразу після Лютневої революції і швидко створити розгалужену мережу українських рад на чолі з Центральною Радою.

Проте перебільшувати масштаби, глибину і наслідки міжпартійного співробітництва в українському русі не варто. Можна навіть сказати, що воно стало проявом не стільки сили, скільки слабкості руху, тому що, як уже зазначалося, було явищем ситуативним, викликаним до життя нестерпними умовами постреволуційної реакції, а не наслідком нової ідеології, кардинальної модернізації партійних доктрин (хоч певні зрушення у цьому напрямку, без сумніву, мали місце). З цієї причини, а також через катастрофічний стан партій воно не було належним чином осмислене й концептуалізоване, підкріплене теоретично й організаційно, тобто ґрунтовних висновків на перспективу зроблено не було. Крім того, залишались постійно діючими й доволі сильними відцентрові тенденції. Частина функціонерів, як і раніше, категорично заперечувала будь-яку можливість зближення між партіями; в партіях та організаціях існували фракції чи групи з різним баченням суспільно-політичних проблем та партійної поведінки; продовжувалась гостра риторика на адресу опонентів; зберігалась загроза розколів.

Усвідомивши необхідність співпраці в жорстких умовах реакції, тогочасні українські політики не зробили його постійно діючим, основоположним принципом міжпартійних відносин, не змогли чітко сформулювати й обґрунтувати концепцію консолідації національного руху, а тим більше – наблизитися до її реалізації.

Література

1. Бевз Т. А. Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР). – К., 1999.
2. Висоцький О. Ю. Українські національні партії початку ХХ століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні). – Дніпропетровськ, 2001.

3. Верстюк В. Ф., Горобець В. М., Толочко О. П. Українські проекти в Російській імперії // Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3-х т. – К., 2004. – Т. 1.
4. Він – з когорти вождів (Кращі конкурсні праці про дореволюційну діяльність Симона Петлюри). – К., 1994.
5. Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Наддніпрянщині: кін. XIX – поч. XX ст. – К., 1996.
6. Головченко В. Від „Самостійної України” до Союзу визволення України: Нариси з історії укр. соціал-демократії поч. XX ст. – Х., 1996.
7. Головченко В. Політичний портрет Мар’яна Меленевського // Київська старовина. – 2000. – № 4.
8. Голуб А. І. Європейські обрії української соціал-демократії (кін. XIX – перша половина XX ст.). – Дніпропетровськ, 1998.
9. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: Історичні есеї. – К., 2004.
10. Грінченко М., Верзилів А. Чернігівська Українська Громада: Спогади // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928.
11. Донченко С. П. Ліберальні партії України (1900–1919 рр.). – Дніпродзержинськ, 2004.
12. Єфремов С. Про дні минулі [Спогади] // Молода нація. – К., 2004. – № 3.
13. Животко А. 50 років (До історії Української партії соціалістів-революціонерів). – Прага, 1936.
14. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кін. XIX – поч. XX ст.). – К., 1998.
15. Ковалевський М. При джерелах боротьби: Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1960.
16. Колесник В. Ф., Рафальський О. О., Тимошенко О. П. Шляхом національного відродження. Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини. 1900–1907 рр. – К., 1998.
17. Кравченко В. Украина, империя, Россия... (обзор современной украинской историографии) // Западные окраины Российской империи. – М., 2006.
18. Листування Зиновія Книша і Андрія Жука // Молода нація. – 2003. – № 2.
19. Нариси з історії українського національного руху. – К., 1994.
20. Наумов С. О. З початків українського націоналізму: виникнення та перші кроки діяльності УНП (1902-1904 рр.) // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2005. – Т. 7.
21. Наумов С. О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст. – лютий 1917 р.). – Х., 2006.
22. Павко А. І. Політичні партії, організації в Україні: кін. XIX – поч. XX ст.: зародження, еволюція, діяльність, історична доля. Кін. XIX ст. – 1917 р. – К., 1999.
23. Політична історія України XX століття: В 6 т. – Т. 1: На зламі століть (кін. XIX ст. – 1917 р.) / Ю. А. Левенець, Л. П. Нагорна, М. С. Кармазіна. – К., 2002.
24. Рсент О. Україна в імперську добу (XIX – поч. XX ст.). – К., 2003.
25. Стрілець В. В. Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кін. XIX ст. – 1939 р.). – К., 2002.
26. Телешун С. О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці XIX – на початку XX ст. – К., 1996.

27. Терещенко В. Микита Шаповал велетень із Донбасу. – Артемівськ, 2001.
28. Турченко Ф. Г. Микола Міхновський: Життя і Слово. – К., 2006.
29. Українська партія самостійників-соціалістів (У.Н.П.). – Відень; К., 1920.
30. Чикаленко Є. Твори. – К., 2003. – Т. 1. – Спогади, 1861-1907.
31. Чикаленко Є. Щоденник. – К., 2004. – Т. 1: (1907-1917).
32. Діло. – Львів, 1905.
33. Наш голос. – Львів, 1911. – Ч. 6-8.
34. Рідний край. – Полтава, 1906.
35. Слобожанщина. – Х., 1906.
36. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДА-ВО) України. – Ф. 3563. – Оп. 1. – Спр. 118.

С. А. Наумов.

От размежевания к объединению? (О некоторых тенденциях в украинском движении Надднепрянщины начала XX в.).

В статье анализируется развитие центростремительных и центробежных тенденций в украинском национальном движении Надднепрянщины в начале XX в., характер и динамика взаимоотношений между его субъектами.

Ключевые слова: украинское национальное движение, политические партии, дифференциация, конфронтация, консолидация.

S. O. Naumov.

From Separation to Unification? (Some Tendencies in Ukrainian Movement of Naddniproshina at the Beginning of XX ct.).

In the paper the development of centrifugal and centripetal tendencies in Ukrainian national movement of Naddniproshina at the beginning of XX ct., the character and trends of mutual relations between its subjects has been analyzed.

Key words: Ukrainian national movement, political parties, differentiation, confrontation, consolidation.